

SVET POD TRIGLAVOM 11

TRIGLAVSKI NARODNI PARK

za prebivalce, obiskovalce, prijatelje in podpornike

LJUDJE V PARKU **NARAVA**
REPORTAŽA **KULTURNA DEDIŠČINA**
PARTNERJI **ŽIVLJENJE V PARKU**
INFORMACIJE **NARODNI PARK V SVETU**

PUBLIKACIJA JAVNI ZAVOD TRIGLAVSKI NARODNI PARK V LETIH 2006 IN 2007

Namen publikacije je predstaviti poudarke dela in prednostne naloge javnega zavoda Triglavski narodni park v minulih dveh letih, nekatere zanimivosti in novosti (nove publikacije, razvoj informacijskih centrov in izobraževalnih programov) ter navsezadnje tudi opozoriti na težave, s katerimi se srečujemo pri našem delu. Obsega tako splošne informacije o parku, kot so namen ustanovitve TNP, poslanstvo, vizija, naloge, sestava in službe javnega zavoda, kot tudi predstavitev raznovrstnega dela na področju varstva narave, raziskovalnega dela, ohranjanja kulturne krajine ter urejanja parka za obisk, izobraževanja, ozaveščanja, informiranja in promocije.

Poročilo je hkrati tudi vabilo k sodelovanju pri prihodnjih dejavnostih, ki jih pripravlja in organizira naš zavod, ter spodbuda za skupno skrb pri ohranjanju izjemnega sveta Julijskih Alp. V javnem zavodu TNP si želimo, da bi bila naše delo in poslanstvo pravilno razumljena ter da bi s sodelovanjem oblikovali rešitve, ki bi se dolgoročno pokazale kot ustrezne.

Publikacija je izšla v nakladi 500 izvodov, dostopna je na spletni strani TNP: <http://www.tnp.si/razumeti/C75/>

Tina Markun

Zima v Čadrgu. Foto: G. Kutin

Reportaža	4
Narava	6
Osebnosti	9
Kultura	10
Po parku	12
Park v svetu	15
Projekti	15
Strani za mlade in mlade po srcu	16
Aktualno	18

TRIGLAVSKI NARODNI PARK

SVET POD TRIGLAVOM je časopis Triglavskega narodnega parka, namenjen njegovim prebivalcem, obiskovalcem, ljubiteljem in podpornikom.

ISSN: 1581-6664.

Uprava Triglavskega narodnega parka

Ljubljanska cesta 27, 4260 Bled

Tel.: 04/ 578 02 00, faks: 04/ 578 02 01

E-pošta: triglavski-narodni-park@tnp.gov.si

www.tnp.si

Izdal in založil: Javni zavod Triglavski narodni park

Zanj: dr. Marija Markeš

Glavni in odgovorni urednik: Jože A. Mihelič

Tehnična urednica: Marjeta Albinini

Uredniški odbor: Marjeta Albinini, Davorin Koren,

Tea Lukan Klavžer, Tina Markun, Tanja Menegalija,

Jože A. Mihelič, Aleš Zdešar

Fotografija na naslovnici: Javorca in Mahavšček, Gorazd Kutin

Lektoriranje: Jana Cedilnik Lavtižar

Prelom: Gaya Cerkno

Tisk: Medium d.o.o., Žirovnica

Naklada: 4000 izvodov. Tiskano na okolju prijaznem papirju. Bled, december 2008

*Naj bodo vaše steze
življenja v letu 2009
trdne in brez ovir,
tlakovane z veseljem
in zdravjem ter s
poslovnimi uspehi.*

*V imenu sodelavk in sodelavcev
Triglavskega narodnega parka
dr. Marija Markeš, direktorica*

Belka. Foto: T. Mihelič

NA OBISKU V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU

V oktobru je izšla informacijska brošura z naslovom Na obisku v Triglavskem narodnem parku. Sestavljena je iz treh tematskih sklopov. Prvi je informacijski, v katerem so predstavljeni Triglavski narodni park, ponudba Info središč Triglavska roža in Dom Trenta ter informacijski točki Pocarjeva domačija in Planinski muzej v Mojstrani. Drugi je doživljajski in v njem predstavljamo družinsko doživljanje narave – Petkove popoldneve v parku, opisujemo tri znamenite poti na Triglav in parkovne poti Triglavskega narodnega parka. V tretjem sklopu pa so predstavljene parkovne kočice in turistične kmetije v parku. Brošura je pisana v slovenskem in angleškem

jeziku, ogledate si jo lahko na naši spletni strani www.tnp.si ali pa si pridobite svoj izvod v enem izmed info središč ali točk Triglavskega narodnega parka.

Mojca Smolej

SPOŠTOVANE BRALKE IN BRALCI,

oktobra so se člani Mreže zavarovanih območij v Alpah srečali na 6. generalni skupščini in mednarodni konferenci, ki sta potekali v novem informacijskem središču narodnega parka na Bledu. Prisrčna hvala vsem sodelavkam in sodelavcem Triglavskega narodnega parka z gospo direktorico Marijo Markeš na čelu, da smo smeli biti vaši gostje.

V letih svojega obstoja, po ustanovitvi leta 1995, je Mreža zavarovanih območij v Alpah (ALPARC) pod vodstvom svoje koordinacijske enote, zdajšnje Task Force ALPARC, članice stalnega sekretariata Alpske konvencije, postala uveljavljena in zaželena partnerica pri čezalpskem sodelovanju.

Vsi predstavniki zavarovanih območij v Alpah si zaslužijo zahvalo za zaupanja vredno in ciljno usmerjeno sodelovanje ob medsebojni podpori.

Tema naše Mednarodne konference je bila: »Kako lahko zaščitena območja podprejo dolgoročni razvoj svojih regij?« Že na Svetovnem kongresu zavarovanih območij leta 2003 v Durbanu smo izdelali koncept ciljev in paradigem za vodenje zavarovanih območij.

V zadnjih 50 letih so se stališča zavarovanih območij glede ciljev in vodenja spremenila zaradi različnih družbenih in političnih dejavnikov. Prej je bil cilj (velikih) zaščitene območij, kot je na primer Triglavski narodni park, le varstvo narave, danes pa imata pomembno vlogo tudi socialni in gospodarski dejavnik. Lokalni interes mora imeti precej večji pomen pri vodenju. Manj je čutiti vpliv države, kar je v prid partnerstvu in širši udeležbi. Nekoč so narodne parke po sili razmer upravljali kot otoke, danes pa niso le del narodne ali mednarodne mreže, ampak so celo integrirani v regionalne razvojne načrte. Narodni park kot zavarovano območje in kot administrativna ustanova tako deluje v celotnem družbenem prostoru. Z nazivom »narodni park« pa regije pridobijo tudi monopolni položaj, ki jim omogoča konkurenčno prednost pred drugimi naravnimi destinacijami:

- Narodni parki so zaradi najvišjega možnega zaščitnega statusa poroki za nedotaknjeno naravo znotraj svojih meja.
- Narodni parki ustvarijo pri obiskovalcih pozitivno podobo regije.
- Narodnim parkom zaradi njihove redkosti pripisujemo skoraj monopolno tržno pozicijo, gledamo jih lahko kot gospodarsko dobro.
- Narodni parki kot viri zaradi vezanosti na določen kraj in državne določitve namembnosti niso prenosljivi niti ponovljivi.
- Temeljna sposobnost narodnih parkov je, da nam približajo čisto naravo. Vsem uporabnikom prostora prinašajo pomembno korist. Med drugim jim nudijo osnovo v okviru enega najpomembnejših trendov v turizmu.
- Narodni parki podaljšujejo sezono, ker so naravoslovno zanimivi za obiskovalce tudi tedaj, ko ni počitnic, in jih temu primerno lahko tržimo.

Triglavski narodni park lahko ponudi storitve, katerih kakovosti se bo konkurenčnim regijam komaj uspelo približati. Narodni parki so zato za regijo pomemben dejavnik infrastrukture, gospodarstva in storitev na kraju samem. Sodelovanje zavarovanih območij v Alpah pa nam omogoča in tudi nalaga, da vse te funkcije uresničimo v čezmejnem življenjskem prostoru – na celotnem območju Alp.

Dr. Michael Vogel
Direktor Narodnega parka Berchtesgaden (Nemčija)
Predsednik Mreže zavarovanih območij v Alpah

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNICI: Javorca in Mahavšček

Cerkev sv. Duha v Javorci stoji nedaleč stran od isto imenovanega zaselka. Vojaki Avstroogrške monarhije so jo zgradili na tem mestu predvsem zaradi skrivne lege in približno enake oddaljenosti do vseh ključnih vrhov tega bojišča. Postavili so jo že leta 1916 in tako je že med vojno služila svojemu namenu. Katoličani, pravoslavci, muslimani, judje, pa tudi nekateri ateisti so složno odhajali v cerkev, ki jim je pomenila svetišče. Tu je vsak v miru lahko našel sebe in vsaj za kratek čas pozabil na vojno. Letos, ko mineva 90 let od zaključka vojne, nam je lahko v opomin na grozote in hkrati v ponos, saj predstavlja edinstven sakralni objekt, ki nosi tudi naziv evropske dediščine. V ozadju je gora Mahavšček, ki je del grebena Tolminsko-Bohinjskih gora. Vzpenja se nad dolino Tolminke in glede na njegovo nadmorsko višino, 2008 m, bi lahko rekli, da je bilo letos njegovo leto!

Gorazd Kutin

ŽIVLJENJE V ALPAH – NOVI IZZIVI Generalna skupščina Alparc na Bledu

Alpe povezujejo osem držav: Avstrijo, Francijo, Nemčijo, Italijo, Liechtenstein, Monako, Slovenijo in Švico. Narava, zgodovina in ljudje, skoraj 15 milijonov jih živi v Alpah, imajo po vsem gorskem loku veliko skupnih značilnosti. Mednarodno sodelovanje in usklajevanje sta zato smiselna in potrebna na različnih področjih. Ministri alpskih držav so na srečanju oktobra 1989 sprejeli sklep o pripravi sporazuma, ki bo urejal varstvo in trajnostni razvoj Alp. Alpska konvencija je začela veljati 6. marca 1995.

Alparc, Mreža zavarovanih območij v Alpah, združuje velika zavarovana območja vseh kategorij na območju izvajanja Alpske konvencije. Od leta 1995 omogoča številne izmenjave med alpskimi parki, naravnimi rezervati, biosfernimi rezervati ter drugimi zavarovanimi območji, posebne pozornosti pa so deležni tudi druge organizacije in institucije, povezane z varovanjem narave, lokalni deležniki, prebivalci ter znanstvene ustanove. Cilj Mreže je uresničevanje protokola *Varstvo narave in zaščita krajine* Alp-

ske konvencije.

Glavni izvršilni odbor, ki določa naloge Mreže in usmerja njihovo izvajanje, sestavlja 14 direktorjev iz vseh alpskih držav. Slovenijo zastopa dr. Marija Markeš. Generalna skupščina alpskih parkov, v kateri sodelujejo vse članice Mreže, se sestaja na dve leti.

Generalna skupščina, ki je potekala na Bledu od 8. do 10. oktobra 2008, je bila združena z mednarodno konferenco zavarovanih območij, na kateri smo obravnavali izkušnje in prispevek

Na konferenci so s posebnim programom nastopili tudi otroci iz Rezije (IT), Koroške (A), Bavarske (N) in Bohinja.

Na terenskih ogledih so udeleženci lahko obiskali Gornjesavsko dolino ali Posočje.

parkov k trajnostnemu razvoju, vzdrževanje ekoloških mrež, okolju prijazen turizem in podnebne spremembe. Udeleženci smo prvi dan namenili praktični predstavitvi konferenčnih vsebin in terenskemu ogledu aktivnosti našega javnega zavoda. V dveh skupinah smo jim predstavili pristop TNP k urejanju parkovne infra-

strukture za obiskovalce, prometno problematiko, stanje triglavskega ledenika in dejavnosti ter izkušnje iz upravljanja območij Natura 2000. Ena skupina je tako obiskala Posočje, druga pa Gornjesavsko dolino. Drugi in tretji dan so potekale predstavitve posameznih tem v info središču na Bledu. Vsako temo je predstavil po en predavatelj z bolj teoretičnega stališča in drugi predavatelj, ki je povedal nekaj o praktičnih rešitvah v zavarovanem območju, v planinskem združenju ali kaki drugi ustanovi.

izvršnega odbora. Predsedovanje odboru bo nadaljeval Michael Vogel (Narodni park Berchtesgaden), podpredsednika pa sta postala Ettore Sartori (Naravni park Paneveggio Pale di San Martino iz Italije) in Philippe Traub (Narodni park Vanoise iz Francije).

Jurij Dobravec
Foto: A. Zdešar

KLJUČNI DOGODKI MREŽE ZAVAROVANIH OBMOČIJ V ALPAH

1994 – Francija predstavi zamisel o ustanovitvi mreže alpskih zavarovanih območij.

1995 – Narodni park les Ecrins organizira v Franciji prvo mednarodno konferenco alpskih zavarovanih območij.

2000 – Nastanek notranjega pravilnika in uradno priznanje prispevka Mreže zavarovanih območij v Alpah (Alparc) k uresničevanju Alpske konvencije.

2002 – Konferenca evropskih gorskih zavarovanih območij.

2004 – Stalni odbor Alpske konvencije zauspa Alparcu pripravo študije o ekoloških koridorjih in čezmejnih območjih.

2008 – Koordinacijska ekipa Alparca postane Pisarna za zavarovana območja Task Force pri Stalnem sekretariatu Alpske konvencije.

Koordinacijska skupina Alparca je na konferenci predstavila rezultate projekta Alpencom, ki smo ga izvajali v preteklih treh letih v okviru programa Interreg III b: razstavo Narava se obnavlja, tridimenzionalno interaktivno računalniško simulacijo Alp, novo celostno podobo s sloganom Skupaj za Alpe, prenovljeno spletno stran in enotno oblikovane razglednice. Program so s svojimi nastopi *Alpe večeraj, danes, jutri* popestrile štiri otroške skupine iz parkov Julijsko Predgorje/Prealpi Giuliae (Rezija), Nockberge (Koroška), Berchtesgaden (Bavarska) in TNP (Bohinj). Otroci so stotniki odraslih udeležencev pokazali, da so oni prihodnost Alp in da jih je treba aktivno poslušati ter jih vključiti v delovanje Mreže.

Zadnji dan je vodstvo predstavilo nov delovni program, sprejeli smo spremenjen notranji pravilnik ter izvolili novo članstvo Mednarodnega

Dobrote i. i. alpskega bifeja.

JELENJAD (*CERVIDAE*)

Jeleni poseljujejo Evrazijo, obe Ameriki in severno Afriko, človek pa jih je raznesel še na druga območja. Na svetu je znanih 37 vrst. V Evropi in pri nas živi navadni (rdeči) jelen (*Cervus elaphus L., 1758*). V Sloveniji naj bi v 19. stoletju avtohtono jelenjad iztrebili, a je precej verjetno, da se je ohranila v gozdovih Javornika in Nanosa. Konec 19. stoletja so na Kranjskem in Štajerskem postavili nekaj obor. Jelenjad so pripeljali z Madžarske, iz gornje Avstrije, s Poljske in Karpatov. Tako današnja prosto živeča jelenjad na Slovenskem izvira predvsem iz teh obor.

V družini jelenov je pri nas zastopan še v obore naseljeni damjek ali jelen lopatar (*Cervus dama*) in kot samostojni rod avtohtona, prosto živeča srnjad (*Capreolus capreolus*).

Navadni jelen je naš največji jelen. Čez leto je dlaka značilno rdeče rjave barve (jelenje rdeča), pozimi pa sivo rjava. Samec ima na glavi značilno rogovje, ki mu vsako leto zraste na novo. Jelen tehta do 250 kg, košuta pa do 150 kg. V septembru se pari (jelenji ruk). Košuta skoti maja ali junija navadno enega mladiča. Najdaljša življenjska doba je 15 do 20 let, povprečna pa 5 do 6 let. Jelenova najpogostejša plenilca sta človek in volk.

Jelenjad poseljuje predvsem gozdove od nižin do zgornje gozdne meje. Najbolj ji ustreza prepletanje gozdov z odprtimi (obdelovalnimi) površinami. Prehranjuje se predvsem na travnih površinah in v gozdovih s pašo zelišč, objedanjem gozdnega grmovja in drevja ter lupljenjem gozdnega drevja. Pri previsoki številčnosti lahko povzroči gospodarsko škodo, zato je poleg divjega prašiča pri nas jelenjad vrsta divjadi, ki je največkrat predmet odškodninskih zahtevkov zaradi povzročene škode

na kmetijskih kulturah in v gozdu.

Jelenjad je aktivna zlasti ponoči, podnevi pa počiva v mirnih predelih gozdov. Prvotno je bila žival odprtih pokrajin in aktivna podnevi. Jeleni so družabne živali. Živijo v čredah tudi po več deset živali, košute in mladiči ter enoletniki skupaj, jeleni pa sestavljajo svoje skupine ali pa so samotarji.

Na ozemlju današnjega Triglavskega narodnega parka je bila jelenjad v zadnjih sto letih redka, prisotna le na posameznih območjih. V zadnjih tridesetih letih pa se je začela pogosteje pojavljati, se ves čas številčno krepila in zasedala vedno nova območja. Najprej se je pojavila v gozdovih Mežakle in Pokljuke, v Bohinju, v Zgornji savski dolini. Danes postaja vse pogostejša v alpskih dolinah ter v visokogorju v pasu rušja in na planinah. Jeleni rukajo v Lopučnici, na bohinjskih planinah, nad planino Za Skalo, v Plazih, v Dlanu nad Lepeno, Na Starem Utru, na planini Zapotok, v Srednjici pod Pelci, v Vratih na Rušju, v Dolkovem kotlu, na Vrtaški planini.

Jelenjad je tudi v Triglavskem narodnem parku lovna divjad. Že številka 120 letne izločitve pove, da je postala številčna in povsod prisotna

ter da svoj življenjski prostor še širi. V Lovišču s posebnim namenom Triglav jelenjadi (tako kot vse vrste prosto živečih živali, ki so sicer lovne) ne lovimo na površini 25.000 ha (to je II. varstveno območje, kjer je prepovedana raba naravnih dobrin, z izjemo paše na urejenih planinah). Zaradi povzročanja škode je vedno več nezadovoljstva pri lastnikih zemljišč, izplačane odškodnine pa se povečujejo. Iz tega lahko razberemo, da je (tudi) jelenjad predmet nasprotujočih si interesov: na eni strani domačinov oziroma lastnikov zemljišč zaradi gospodarske rabe, na drugi pa interesa varstva narave, ki v zavarovanih območjih pričakuje popolno varstvo vseh avtohtonih vrst prosto živečih živali. Usklajevanje različnih interesov je mogoče, zahteva pa razumevanje in strpnost obeh strani.

Miha Marenče

Risba: M. Mikuletič

RIBA ROPARICA IZ DOLINE VRAT

Zgodovina nastajanja ozemlja na območju Julijskih Alp je zapisana v kamninah, njihovi starosti, zaporedju plasti in njihovi sestavi.

Današnje stene, vrhovi, planote in doline so zgrajene iz kamnin, ki jih je alpska orogeneza dvignila, nagubala in narinila in ki so pred mili-

joni let nastajale v zelo različnih okoljih, bodisi v globokem oceanu, na plitvi karbonatni platformi, v lagunah, jezerih, globokomorskih jarkih in še kje. Že samo vrsta kamnine, njena barva, struktura, tekstura in kemijska sestava so včasih dovolj, da lahko rekonstruiramo okolje nastanka sedimenta. Največkrat pa nam pravo sliko nekdanjih življenjskih okolij razkrijejo šele fosili.

Leta 1983 je v dolini Vrat, ob Tominškovi poti na približno 1300 m n.v., med terenskimi raziskavami Geološkega zavoda Slovenije dr. Bogdan Jurkovšek našel 84 cm veliko okostje ribe iz družine *Birgeriidae*. Fosilna roparska riba se je ohranila v zgornjetriasnem temnosi-

Foto: S. Klemenc

POŠKODBE V NARAVI OB POTRESIH V ZGORNJEM POSOČJU, 4. del

SPREMEMBE V NARAVI OB POTRESU

Najmočnejši potres 20. stoletja na Slovenskem je poleg velike gmotne škode na zgradbah povzročil tudi izredno številne pojave nestabilnosti terena. Raznovrstnost teh pojavov je pomembna za strokovnjake, pa tudi za laične opazovalce narave. Kljub temu, da smo ljudje ob naravnih nesrečah pozorni bolj na škodo, ki nam je povzročena, moramo gledati na te pojave tudi dolgoročno. Podori, ki so zgrmeli po pobočjih, so ponekod dosegli doline, ponekod jih je ustavil gozd, ponekod pa so obviseli v labilnem položaju. Na terenu lahko opazujemo skale, ki grozeče visijo nad planinskimi potmi in čakajo ... Morda zima, morda popotresni sunek, in zgrmele bodo v dolino.

Ljudje, ki živijo v bližini nastalih hribinskih podorov in zdrsov, so še mesece po potresu poročali o hrupu in padanju skal ob popotresnih sunkih, močnih deževjih in vetrovih.

Na kratko preletimo najznačilnejše pojave, ki so nastali v dolini Lepene, in podore, ki so spremenili videz jugozahodnega dela Krna.

Nad kmetijo Na koncu v Lepeni je z grebena Šije zgrmel zelo velik in tipičen klinasti zdrs hribin, ki sega od strmega vrha pobočja do navpične previsnice. Klinasti zdrs je v primerjavi s planarnim redok pojav v hribinah. Sestavljen je iz dveh sekajočih se drsnih ploskev (ena je plastnatost in druga tektonska razpoka) in zgornje nepravilne, skoraj navpično nagnjene odlomne razpoke. Do velikega zdrsa hribin je prišlo ob dinamičnih obremenitvah v trenutku potresa, ko je teža klina preseгла vezni odpor na navpič-

ni razpoki in trenjske odpore na obeh drsnih ploskvah. Klin je drsel do navpične previsnice, se čez njo lomil v velike skalnate bloke, ki so se končno razbili ob padcu na vznožje previsa. Pod klinastim podorom je nastal jezik skalnatega vršaja, ki se končuje v gozdu nad dolino.

Najizrazitejši pojav ob potresu vidimo na koncu doline Lepene. Iz Lemeža se je ob potresu sprožil velik hribinski podor. Nastal je na območju, kjer je bila hribina močno razpokana. Razpoklinski sistemi so bili zaradi fizikalnega preperevanja, kot je vpliv zmrzali, še dodatno poudarjeni in strižna trdnost ob razpokah zmanjšana. Ob tresljajih potresnih sunkov je prišlo do zdrsa ob spodnji strmo nagnjeni ploskvi plastnatosti apnenčastih skladov in ob dveh skoraj navpičnih razpoklinskih sistemih. Odlomljeni material je zdrsel najprej po prvi odlomni ploskvi plastnatosti čez previs na drugo, od starih podorov in snega zglajeno ploskev skladnatih apnencev, se odbijal od navpičnih sten, tako da je bil pas padajočega skalovja zelo ozek. Čez zadnji previs se je že močno zdrobljeni material zrušil na melišče ob dolini. Gladke, strmo nagnjene ploskve plastnatosti in vmesni previsi, očiščeni vseh ovir zaradi pogostih snežnih plazov, padajoči gmoti niso nudili nobenih ovir, zato je drsela in padala z nadmorske višine več kot 2000 m do doline izredno hitro. Ob končnem udarcu na melišče je nastal strašen hrup, ki se je pridružil hrupu klinastega zdrsa iz Šije in hrupu potresa. Skale in kamni so se razbili v manjše drobce in dvignil se je rumen oblak, ki je

Med največjimi skalnatimi podori, ki smo jih ocenili z VIII. do IX. stopnjo po EMS so podori iz Osojnice. Vrh gore je dobesedno razklalo, saj so podori v dolino zgrmeli na treh pobočjih.

zatemnil celo dolino Lepene. Temu se je pridružil zračni udar, podoben zračnim udarom, ki nastanejo ob eksplozijah. Orkanski veter zračnega piša je prevrnil vse smreke neposredno pod meliščem. Prvi, okoli 15 metrov široki piš je zavel skozi visok smrekov gozd in smrekam odlomil gornji del krošnje ali pa jih je prevrnil. Nastala je ozka, neprehodna »poseka« podrtih dreves, vseh zvrnjenih v isto smer, ki je pričala o izredni moči vetra. Drugi krak piša je sledil strugi potoka, ki izvira izpod melišča, podiral smreke ob levem bregu in udaril na travnik ob kmetiji. Tu je mogočni sunek vetra dvignil streho lope in jo premaknil za več kot en meter.

Še posebno intenzivno je bilo potresno delovanje na širšem območju v okolici izvira Tolminke. Nastali so številni podori, od majhnih do zelo velikih dimenzij. Ti podori večinoma spadajo med zdrse po različnih sistemih razpok ali zdrse v zelo močno razpokani hribini. Zanje je značilno, da so odlomni robovi zelo nepravilni. Nastali so, kjer je bila hribina tektonsko močno pretirna in dolomitizirana. V geološkem smislu je eden največičastnejših pogledov na goro Osojnico, ki se je dobesedno razklala na treh mestih. Največji podor je zgrmel na planino Polog, od koder vodi pot k izviru Tolminke, nekoliko manjši je ogrozil lovsko kočjo pri izviru Tolminke, tretji pa je na nasprotni strani. Pogled iz zraka na Osojnico kaže, da je gora ostala brez vrha in treh pobočjih.

Besedilo in foto: dr. Renato Vidrih

vem ploščastem apnencu z roženci. Zaradi redkosti dobro ohranjenih triasnih rib so fosil po dolgotrajnem in zahtevnem postopku na terenu izrezali in ga v dveh večjih in nekaj manjših kosih apnenca v skupni teži skoraj 200 kg prenesli v dolino. Pred izrezom so odtis ribe prenesli na posebno folijo, ki so jo kasneje uporabili pri lepljenju kosov apnenca s fosilno ribo v laboratoriju. Sledila je preparacija fosila, ki je razkrila podrobnosti lobanje, hrbtenice in plavuti.

Poleg ribe *Birgerie* so v omenjenem nahajališču našli tudi druge mikro- in makrofosile, na podlagi katerih so določili približno starost ribe, in sicer na 210 milijonov let. V tistem času je bilo območje današnje Slovenije pod morjem in

je bilo del velikega svetovnega oceana, ki ga imenujemo Tetis. Čez vso Slovenijo se je razprostiral globok ocean (Slovenski bazen), ki sta ga severno in južno omejevala plitvovodna karbonatna šelfa oz. platformi. Na podlagi sedimentološke analize apnenca, v katerem so našli ribo, so ugotovili, da je nastal v globljem morju na prehodu s karbonatne platforme v Slovenski bazen, kar se ujema z življenjskimi pogoji, v katerih naj bi *Birgeria* živel. *Birgeria* je bila namreč predatorska riba, ki je odlično plavala, se zadrževala v jatah pri dnu odprtega in globokega morja ter le redko obiskovala plitvine.

Aleš Zdešar

IZGUBLJENA BISERA V DOLINI SEDMERIH TRIGLAVSKIH JEZER

Dvojno jezero. Foto: T. Menegalija

O lepota gorskega sveta je bilo že mnogo napisanega, naslikanega in posnetega. Težko je napisati kaj novega. Vsi, ki le malo zahajamo v gore, vemo, kaj pomenijo, da so za nas neprecenljive in da veliko prispevajo h kakovosti našega bivanja. Daleč od ponorelega sveta in pehanja za materialnimi dobrinami duša zaduha in človek pozabi na vsakdanje probleme. Žal ta ponoreli svet vdira tudi v gore. Množični obiski, hrupne zabave po planinskih kočah, brezobzirno vedenje, stremljenje po čim večjih zaslužkih ... Skromna zatočišča, primerna za gore, se spreminjajo v restavracije s pestro ponudbo in dobro opremljenimi prenočišči. Nepremišljeni posegi človeka tudi ta prostor drastično spreminjajo in včasih je hoja v gore prav srce parajoča. Razrite poti, hrup agregatov in helikopterjev, štirikolesniki, motorne sani so moteči že za človeka, kaj šele za živali in rastline, ki imajo tu svoj dom. Človek pa v iskanju tišine in miru vse bolj in bolj vdira v svet, ki pripada drugim bitjem. Premalo se še zavedamo ključnih vrednot okoljske etike, kot so odgovornost za ohranjanje vseh vrst, ohranjanje za naslednje generacije ter ravnovesje ciljev napredka - ekonomskih, socialnih in okoljskih.

Spremembe, ki so posledica človekovih dejavnosti, se kažejo tudi na visokogorskih jezerih.

Jezerske zlatovščice, ulovljene v dvojnem jezeru l. 1999. Foto: J. Dobravec

Povzročajo jih predvsem bližina planinskih koč, vnos snovi iz zraka in naselitev rib. Prva naselitev rib v visokogorska jezera je znana iz prve polovice 20. stoletja. Leta 1928 so v Krnsko jezero naselili jezersko zlatovščico, kdaj je bil naseljen pisanec, ne vemo. Kasneje so naselili ribe tudi v druga visokogorska jezera (Črno, Dupeljsko jezero). V jezero na Planini pri Jezeru so leta 1951 naselili koreslja, klena in neidentificirano vrsto postrvi, ki je izginila, prej pa uničila populacijo endemičnih pupkov v jezeru. Zadnji primer je naselitev jezerske zlatovščice v Dvojno jezero leta 1991. Ribe v jezeru niso povzročile velike škode, dokler se niso drstile. Po prvem drstu pa je število rib začelo strmo naraščati in plenilski pritisk na druge prebivalce jezera je bil vse večji. Ribe so se najprej lotile večjih plank-

drstenja, saj postanejo spolno zrele pri manjši velikosti. Vsekakor so ribe porušile prehranjevalno verigo, in dokler živijo v jezeru, se njegova kakovost ne more izboljšati. Rešitev, ki je znana tudi iz tujine, je izlov rib. V nekaj desetletjih bi se jezero lahko povrnilo v prvotno stanje, vendar s predpostavko, da bi bili tudi drugi človeški vplivi minimalizirani (vpliv planinske koč). Izlov leta 1999 je bil neuspešen, ker je nekaj rib ostalo in so se razmnoževale naprej. Kasnejših poskusov ni bilo, saj je tak projekt zelo zahteven, dolgotrajen in drag. Spremembe, ki jih je ta nepremišljeni poseg povzročil, pa se ne kažejo le na jezerih samih, ampak ogrožajo tudi zaloge pitne vode.

Za celostno reševanje problema je potreben dogovor med vsemi deležniki v prostoru, in si

Foto: J. Dobravec

tonskih rakcev. Ko je teh začelo primanjkovati, so napadle manjše rakce ter nevretenčarje na dnu, predvsem enodnevnice in mladoletnice. Naštete vrste so v preteklosti kontrolirale rast alg. Ko so jih ribe iztrebile, so se alge in vodne rastline nekontrolirano razmnožile in v nekaj letih se je kristalno čisto jezero spremenilo v sluzasto mlakužo. Na videz nedolžen poseg je pripeljal do drastične spremembe jezerskega ekosistema. Raziskave zadnjih let kažejo, da ribam že primanjkuje hrane, vendar to ni ustavilo

cer na vseh nivojih - državnem, regionalnem in lokalnem. Pomembno je skupno prizadevanje za isti cilj - da naravo ne le izkoriščamo, ampak zanjo tudi nekaj naredimo. Potrebno je strokovno preventivno in kurativno ukrepanje. Le ob takem pristopu bomo lahko mogoče že mi, gotovo pa naši zanamci občudovali jezera taka, kot so bila nekoč. In izgubljena bisera mogoče le nista izgubljena.

Tanja Menegalija

POGOVOR Z DR. NADO PRAPROTNIK

Življenje in delo dr. Nade Praprotnik, profesorice biologije, sta že dolgo vrsto let povezana s Triglavskim narodnim parkom. Kot znanstvenica in vodja Kustodiata za botaniko v Prirodoslovnem muzeju Slovenije skrbi za Alpski botanični vrt Juliana v Trenti, kulturni in naravni spomenik Slovenije neprecenljive vrednosti. Generacije otrok iz neposredne okolice TNP že desetletje spoznavajo Juliano na Belarjevih naravoslovnih dnevih pod njenim strokovnim vodstvom, Prirodoslovni muzej Slovenije pa nam ob teh priložnostih podarja dneve odprtih vrat v botanični vrt.

Med pogovorom za ta prispevek ni bilo odvečnih besed, v družbi s podobo barona Karla Zoisa, ki se ozira s stene v pisarni, pa je bilo čutiti, kako se zanimiva in pestra, stoletja oddaljena zgodovina botanike na Slovenskem prepleta s sedanostjo in prihodnostjo.

»Zgodovina botaničnih raziskovanj na naših tleh je bogata in sega že v 16. stoletje. Temelj slovenske floristike je postalo delo *Flora carniolica* znamenitega Ioannesa Antoniusa Scopolija, idrijskega zdravnika in naravoslovca (1760. prva izdaja in 1772, druga, obširnejša, v dveh knjigah). Klasično floristično delo, tudi za slovensko ozemlje, je *Flora norica phanerogama* (1858, Franc Ksaver Wulfen), za TNP posebno zanimiv pa je opis triglavskega svišča in triglavskega dimka v knjigi *Plantae alpinae carniolicae* (1782) Balthasarja Hacqueta, tudi avtorja prvega znanega opisa Trente in raziskovalca s pomembnim mestom v zgodovini osvajanja Triglava. Po Karlu Zoisu, »botaničnem baronu«, ki se je ukvarjal predvsem z raziskovanjem alpskega rastlinstva, se imenujeta zoisova zvončica in zoisova vijolica, dragulja slovenske flore. Franc de Paula Hladnik je leta 1810 ustanovil Botanični vrt v Ljubljani in sodeloval z vsemi vidnejšimi evropskimi botaniki svojega časa, Henrik Freyer, prvi kustos takratnega Kranjskega deželnega muzeja v Ljubljani, pa je zbiral slovenska rastlinska imena in opisal znameniti blagajev volčin, ki je ponesel v svet slavo o bogastvu slovenske flore.« Tako, prav na kratko in strnjeno, o zgodovini botaničnih raziskovanj na Slovenskem. Ko kasneje opisuje zbirko herbarijev, ki jo hrani njen kustodiat, začutiš, da ne gre le za visoko znanstveno vrednost gradiva, temveč za posebno svetinjo, do katere ima sogovornica čisto osebno odnos:

»Prirodoslovni muzej Slovenije hrani najstarejše herbarijske zbirke v Sloveniji. Te zbirke so del naše kulturne dediščine in v njih se skriva botanični spomin dežele.

Najstarejši znani herbarij na Slovenskem je Fylysserjev herbarij iz leta 1696. V drugi polovici 18. stoletja in v 19. stoletju pa so rastline za dragocene zbirke nabirali naravoslovci Balthasar Hacquet, Karl Zois, Franc Hladnik, Henrik Freyer, Andrej Fleischmann in mnogi drugi.«

Da bi se pripravil na pogovor, sem pregledoval njeno bibliografijo, ki je, z eno besedo, im-

pozantna. Ob tem sem dobil občutek, da je, sicer široka slovenska botaničarka, najmočnejše vendarle povezana z gorami in z bogastvom njihove flore. Karavanke, »skalnati travniki« po starem keltskem poimenovanju, predvsem njihov osrednji in zahodni del, so njen botanični vrt, gore, ki se strmo dvigajo za domačo hišo. Tam je, tako se zdi, njen pravi dom. V družbi z zoisovo vijolico (*Viola zoysii*) in zoisovo zvončico (*Campanula zoysii*) je njihovo prisotnost čutiti ves čas. Nanje jo vežejo mladostna botanična razgledovanja, raziskovanja in diplomsko delo *Floristična oznaka območja Vrtače v osrednjih Karavankah* na Biotehniški fakulteti v Ljubljani (1975) ter znanstveno, poljudno in ljubiteljsko delo kasnejših let.

Pripoveduje, da se je iz študentskih klopi takoj po diplomi preselila v Prirodoslovni muzej Slovenije, kjer so leta 1975 iskali botanika. Na to mesto jo je predlagal akademik prof. dr. Ernest Mayer. Tam je s prvim dnevom začela nastajati njena bibliografija. Takoj je opazna sistematična uravnoteženost raziskovalnega in poljudnega dela, znanstvenih del in člankov, ki povezujejo Prirodoslovni muzej s skupno botanično raziskovalno sfero Slovenije, ter poljudnih del in člankov, namenjenih obiskovalcem muzeja, Juliane v Trenti in narave v Sloveniji nasploh. Privlačijo jo stare legende o mnogih rastlinah in v neposredni zvezi s tem zdravilne rastline, o katerih je leta 1984 postavila samostojno, zelo odmevno razstavo.

Da bi pripomogla k izobraževanju in vzgoji ljubiteljev slovenske narave, k spoznavanju in spoštovanju njenih vrednot in posebnosti, se je zgodaj vključila v delo Planinske zveze Slovenije. Že prvega leta v Prirodoslovnem muzeju je pri Planinski založbi izšel priročnik *Narava v gorskem svetu* (1975), v katerem je soavtorica. Leta 1976 je

prvič izšel njen vodnik *Juliana v Trenti* in 1977. *Martuljek* (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, tudi soavtorica). V letih 1976 do 1982 je bila načelnica Komisije za varstvo narave in gorsko stražo pri PZS.

Napisala je tri vodnike po alpskem botaničnem vrtu Juliana v Trenti (1976, 1989, 1997), ki so zelo pomembni za TNP. Vodniki predstavijo pomen vrta, zgodovino nastajanja in bogastvo njegove vsebine. O tem pripoveduje: »Juliana je najstarejši alpski botanični vrt v Sloveniji, ki živi že več kot osemdeset let in v katerem se zgodovina prepleta s sedanostjo na vsakem koraku. V njem uspeva okrog 600 različnih vrst rastlin. Od večjih alpskih vrtov po Evropi se razlikuje po pestri mešanici alpskih in kraških rastlin, nekaj pa je tudi endemičnih, ki zunaj slovenskih meja ne rastejo.

Vrt je leta 1926 ustanovil tržaški trgovec Albert Bois de Chesne, z nasveti pa mu je pomagal dr. Julius Kugy. Zaradi druge svetovne vojne je bil vrt nekaj časa prepuščen samemu sebi, potem pa so se zanj prvi zavzeli slovenski botaniki pod strokovnim vodstvom dr. Angele Piskernik, ravnateljice Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani. Leta 1952 so Juliano zavarovali, januarja 1962 pa je dokončno prešla pod upravo Prirodoslovnega muzeja Slovenije oziroma njegovega Kustodiata za botaniko.«

Dr. Matjaž Kmecl je nekoč zapisal: »To srečo ima Juliana, da jo že od rojstva naprej spremlja jo ljubezen, vdanost in požrtvovalnost.« Ta misel povzema srčno idejo iz časa nastajanja vrta in kasnejšo zavzetost slovenskih botanikov, ki se nadaljuje v sedanjo strokovno in hkrati osebno, pravo kugyjevsko skrb dr. Nade Praprotnik; pa tudi Trentarji, predvsem bližnji Tožbarji oziroma Završniki, so vzeli vrt za svojega.

V letih dobrega sodelovanja s Prirodoslovnim muzejem Slovenije sem spoznal, da naravoslovje dr. Nade Praprotnik ni le poklic, temveč način življenja, njena velika ljubezen. Ker nisem botanik, se je tu in tam morda vrinila neljuba napaka. Bralcem, ki želijo izvedeti in se naučiti več, priporočam obisk Juliane v Trenti, Prirodoslovnega muzeja Slovenije v Ljubljani in seveda naših cvetnih gora s katerokoli od knjig naše sogovornice v nahrbtniku.

Besedilo in foto: Jože A. Mihelič

KULTURNA KRAJINA V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU

7. del

Krajina je prostor, v katerega posegajo različne rabe – od poselitve, proizvodnih dejavnosti, prometa in druge infrastrukture, izkoriščanja naravnih virov do turizma in prostočasnih dejavnosti. V visokogorskem in delno sredogorskem alpskem svetu z gozdovi se je ohranila naravna krajina, v kateri prevladujejo naravni procesi. Po površinskih razsežnostih zasedajo namenske rabe prostora različno velik del krajine. V Triglavskem narodnem parku zavzemata

skladnost podobe alpskega prostora so prvine, ki so na lestvici primerjalnih lokacijskih dejavnikov zelo privlačne za razvoj turizma.

Triglavski narodni park je območje, zavarovano z zakonom, ki zavezuje nosilce razvoja, da dejavnosti in posege v prostoru usmerjajo na način, ki ohranja izjemne naravne vrednote ter kulturno dediščino in kulturno krajino. Zakon ne pomeni rezervatnega varstva, čeprav varstveni režim vsebuje tudi omejitve in prepovedi.

kovi preusmerjajo k območjem, bogatim z naravnimi vrednotami in kulturno dediščino. To pa pomeni povečan pritisk na okolje in nevarnost za razvrednotenje ali celo uničenje posameznih vrednih prvin kulturne krajine. Vodilo pri načrtovanju je ohraniti večplastnost krajinske zgradbe, pri gradnjah pa doseči racionalno rabo prostora, upoštevati poselitvene vzorce, lokalne stavbarske značilnosti in okoljsko sprejemljivost.

Igor Zakotnik

Izjemnost kmetijske kulturne krajine (Stari Tamar) nasproti degradiranosti gorskega sveta (smučišče Vogel). Foto: I. Zakotnik (levo), A. Zdešar (desno)

največji obseg gozdarstvo in kmetijstvo. Predvsem slednje je najpomembnejši kulturnotvorni dejavnik. Druge rabe zasedajo manj zemljišč, kar pa ne pomeni, da v prostoru niso opazne (npr. prometnice, daljnovodi ali smučišča).

Interesi za poseganje v prostor so številni, pogosto tudi navzkrižni, njihovo umeščanje pa poteka na različne bolj ali manj sprejemljive načine. V zavarovanem območju parka se je poleg naravnih vrednot, območij z visoko stopnjo naravne ohranjenosti (npr. gozdovi na zgornji meji, mokrišča, vodotoki in jezera z obrežji) izoblikovala kulturna krajina s sestavljeno prostorsko zgradbo. V času globalizacije, siceršnjega poenotenja, posnemanja tujih zgledov in poenostavljanja prostorskih ureditev na eni strani ter vedno globljih okoljskih problemov na drugi, je pomen raznovrstnosti, prvobitnosti žive in nežive narave, členjenosti in videzne privlačnosti neprecenljiv. V narodnem parku se s posebnostmi, izjemnostjo oziroma enkratnostjo prostorskih prvin ta pomen še stopnjuje, kar pripomore k njegovi prepoznavnosti in identiteti. Ravnovesje med raznovrstnimi rabami v prostoru kot posledica preudarne ravnanja preteklih generacij z naravnim okoljem, strukturiranost in

Ohranjanja kulturne krajine in vzdrževanja njene podobe ni mogoče zagotoviti s prepovedmi, temveč zgolj z rabo, z dejavnostmi, ki so jo tudi izoblikovale. Ne glede na spremenjene gospodarske razmere, uvajanje novih tehnologij, naraščajoče in vedno nove potrebe prebivalstva je treba iskati ustrezne rešitve v ukrepih, ki bodo prilagojeni stanju tradicionalne (kmetijske) kulturne krajine, dediščine, ki je pomemben del narodovega bogastva. Na ohranjanje krajinskih vzorcev so v zadnjih letih pozitivno vplivali tudi slovenski kmetijsko-okoljski program ter direktna plačila v območjih z omejenimi dejavniki za kmetijstvo in v zavarovanih območjih.

Skladno z razvojnimi težnjami je treba v parku nameniti posebno pozornost obvladovanju zahtev urbanizacije podeželskega prostora zaradi poselitve ali turistične infrastrukture ter preobrazbi kmetijstva zaradi uvajanja intenzivnejših in učinkovitejših oblik kmetijske pridelave. Medtem ko je posodabljanje kmetijstva mogoče pričakovati le na prostorsko omejenih območjih v dolinskih izravninah, kjer je mogoče doseči njegovo konkurenčnost, je razvoj turizma bistveno stvarnejši. Turizem doživlja najmočnejši razcvet, zato se v konkurenčnem boju za večji obisk to-

O RAZVOJU IMENA TRIGLAV

Julijske Alpe so dobile ime v antiki, po naselbini Forum Julii, imenovani po rimski dinastiji Julijcev (današnji Čedad/Cividale), kdaj se je pojavilo ime *Triglav*, pa ne vemo. Skupaj z nekaterimi drugimi imeni - zapisano kot Terglau - je zabeleženo v opisu meje deželnega sodišča v Beli Peči iz leta 1573, ki je prepis istovetnega popisa iz leta 1452, ki ni ohranjen, vendar zanesljivo izpričan. Zaradi letnice 1452, ko naj bi bil Triglav/Terglau prvič naveden, je Kugy svoji antologiji o Triglavu dal naslov »Fünf Jahrhunderte Triglav« (Graz, 1938; poslovenil Marijan Lipovšek, »Pet stoletij Triglava«, Maribor, 1973). Ime Terglou/Terglau sledimo potem v raznih sestavkih in na zemljevidih vse do prve svetovne vojne.

Zapis »Terglou« je nastal v času, ko je v gorénjsko-koroških narečjih glas /l/ pred zadnjimi vokali prehajal v dvoustnični /w/. To je bil čas, ko je Trubar na osnovi dolenjščine polagal temelje za slovenski knjižni jezik in je – zaradi dolenjščine – ta »l« ohranil, a s pripombo,

VLADIMIR KNIFIC, IN MEMORIAM (1950–2008)

Z Vladimirjem Knificem, etnologom in umetnostnim zgodovinarjem, dolgoletnim vodjem območne enote kranjskega Zavoda za varstvo kulturne dediščine, sva se spoznala pred natanko dvema desetletjema v zame zelo pomembnem trenutku. Bil je član razpisne komisije, ko so na tedaj še združenem Zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine iskali novega naravovarstvenika oz. naravovarstvenico. Kasneje, ko sva že leta kot kolega sedela v isti grajski sobi – pisarni na gradu Kieselstein – mi je bilo zaupano, da je pravzaprav on odločil, da sem tedaj »zajadrala v varstvene vode«. Čeprav sva se ukvarjala z različnimi vsebinami, je bil dragocen strokovni kolega. Znal je spodbuditi začetniški entuziazem, umiriti premalo domišljene odločitve, včasih pa tudi s kancem zagrenjenosti predstaviti realni položaj varstva. Vladimir Knific je vse svoje življenje posvetil preučevanju, ohranjanju, oživljanju in približevanju nepremične kulturne dediščine, predvsem etnološke in tehnične dediščine na Gorenjskem.

Čeprav v zadnjem desetletju in pol formalno nisva bila več sodelavca, je bila njegova pripravljenost za sodelovanje strokovno izjemno pomembna. Kadar smo le lahko uskladili termine, smo si kolegi s Triglavskega narodnega parka »privoščili« terenski dan skupaj z njim. Ob konkretnih vlogah smo izmenjali poglede, pogosto pa poskušali rešiti tudi druga

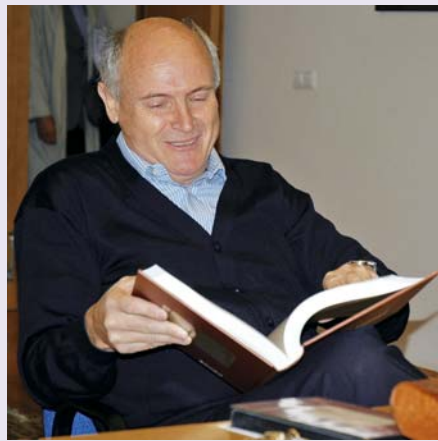

Foto: arhiv ZVKD OE Kranj

aktualna vprašanja. Zadnji tak dan nama je bil podarjen sredi letošnjega septembra. V mirnem sončnem dopoldnevu sva si ogledala sirarno v obnavljanju na Planini Blato in njegovega komentarja, ki je izražal modrost prekaljenega strokovnjaka, ne bom pozabila. Naklonjena nama je bila redka sreča, da naju tistega dne čas ni preganjal, tako da sva se ustavila ob nekaterih objektih kulturne dediščine na Vojah. Ob Beraškem mostu je izrekel še nekaj priporočil in počasi sva se vrnila s tedaj zelo mirne planine. Takrat nisem mogla vedeti, da je bilo to najino slovo.

Vladimir ali Lado, kot smo ga klicali, nam je s svojim prepričljivim zagovarjanjem vrednega

in z vztrajnim konservatorskim prizadevanjem ohranil nekaj izjemnih objektov po Gorenjskem, kot so med drugim Liznjekova domačija v Kranjski Gori, Petračeva fužinarska hiša v Kropi, Jenkova kovačnica na Zgornjem Jezerškem. Strokovno je bdel nad prenovo trškega jedra Kroke. Znotraj meja Triglavskega narodnega parka prav gotovo izstopata v življenje vrnjeni Oplenova hiša pod Studorjem in Pocarjeva domačija v Zgornji Radovni. Obe domačiji sta tudi kot muzejska objekta pričevalki minulih časov. Za obnovo Pocarjeve domačije, ki je v upravljanju Triglavskega narodnega parka, je leta 1999 prejel Steletovo priznanje. V obrazložitvi priznanja je bilo med drugim poudarjeno njegovo sledenje načelom kompleksnosti in izvirnosti, stavbnemu razvoju in tudi odnos do izjemno bogate vsebine domačije z vso premično dediščino (s sodelavci je opravil sistematičen popis 1400 predmetov), ki jo je umestil v posamezne prostore. Poskrbel je tudi za publiciranje obnovljenega objekta. Pocarjeva domačija je dobila novo vlogo in v njej potekajo programi razstavne, informacijske in drugih dejavnosti javnega zavoda Triglavskega narodnega parka.

Nenadna, prezgodnja izguba nepozabnega prijatelja ter odličnega sodelavca in strokovnjaka nas je pretresla. Ohranjamo ga v hvaležnem spominu!

Tea Lukan Klavžer

da ga je treba »debelu izgovoriti«. Četudi so gorenjski domačini izgovarjali /trgwów/ - zmeraj z naglasom na koncu! - se je pismenim ljudem zdelo primerno, prvi /w/, pod Trubarjevim vplivom, zabeležiti s črko »l«, torej /t(e)rglów/ - četudi je medtem /l/ v gorenjščini že prešel v /w/ in se je reklo /gwawa/ in /trgwów/.

Črka »e« v »Terglou« je starinski način zapisovanja zlogotvornega /r/ in se v živem govoru nikoli ni izgovarjala.

Pismeno in nacionalno ozaveščenim Slovencem se je na začetku 19. stoletja začelo dozdevati, da mora knjižna ustreznica za triglavo goro biti »Triglav«. V zadnjih desetletjih se je naglas z zadnjega pomaknil na prvi zlog. V pogovorni ljudski rabi se je /trgwów/ sporadično obdržal v Bohinju in v Mojstrani do konca 20. stoletja, ko je tudi ustno dokončno presahnil.

Ko se je uveljavil zapis »Triglav«, so ga polpretekli in sedanji zgodovinarji retrogardno vnašali v starejša poročila in z njim nadomeščali tam zapisani »Terglou/Terglau«. S tem so povzročili

Foto: J. A. Mihelič

nekaj zgodovinske zmede. Vodnik, Hacquet ali Dežman namreč niso nikoli pisali »Triglav« in tudi »štirje srčni možje« so šli najbrž na »Terglou«/trgwów/, četudi danes na njihovem spomeniku piše »Triglav«. Čas teče, zato ure ne kaže premikati nazaj na »Terglou«, kar bi povzročilo

lo novo zmedo, uporaba nekdanjega narečne-ga imena v govoru pa ni prepovedana, zveni prijetno, nekoliko hudomušno in predvsem prijazno v duhu ohranjanja bogastva kulturne dediščine.

Dr. Stanko Klinar

60 LET POSTAJE GRS TOLMIN

7. novembra 2008 so v Knjižnici Cirila Kosmača v Tolminu predstavili zbornik ob 60-letnici delovanja Postaje Gorske reševalne službe Tolmin. Zbornik je njihov četrti po vrsti in najbogatejši doslej. Ohranja spomin na 60-letno pot, na dogodke, predvsem pa na reševalce. Edo Kozorog, dolgoletni član postaje, je za zbornik pripravil zanimivo, v sodobni računalniški tehniki plastično predstavljeno filmsko analizo nesreč na območju postaje.

Postaja je začela delovati kmalu po tem, ko je zahtevno reševanje v Centralnem stebru v Steni leta 1945 opozorilo na potrebo po organizaciji take reševalne službe v Sloveniji, ki se bo lahko hitro odzvala in bo sposobna reševati v najtežjih okoliščinah. Postaja Tolmin je bila ves čas odlično organizirana in nadpovprečno dejavna. Trenutno je najbolj obremenjena postaja v Sloveniji, kajti hribovci so »odkrili« primorski del Julijskih Alp, kjer so med drugim odlični pogoji za jadralno padalstvo, kajakaštvo in gorsko kolesarjenje. Pred krat-

kim (konec novembra, op. ur.) so imeli 55. reševalno akcijo v tem letu.

Velik obisk na prireditvi ob 60-letnici postaje je dokazal, da domačini poznajo in spoštujejo delo domačih gorskih reševalcev. Obletnica je bila priložnost za prijateljska srečanja, ubujanje spominov, kovanje načrtov in seveda predstavitev zbornika. Prostovoljna dejavnost s tako močnim humanim nabojem, kot ga ima GRS, si dober zapis o svojem delu zasluži. Tako se tudi javnosti vsaj malo približa sicer nevidno delo ljudi, ki so pripravljene v vsakem trenutku iz družinskega kroga, od dela, z oddiha odhiteti na pomoč v izpostavljen svet, ob slabem vremenu, ponoči.

Jubilejni zbornik Postaje GRS Tolmin je izjemno delo. Uredili so ga aktivni in nekdanji, še vedno prisotni člani. Med listanjem spoznaš, da ljudje, o katerih govori, ne rešujejo le v gorah. Kličejo jih ob nesrečah v industriji, na cestah, v gozdovih, na deročih vodah, najdemo jih v prvih vrstah vojne za Slovenijo. Zbornik bi moral priti v roke tistim, ki obiskujejo naš gorski svet, zaradi boljše in predvsem odgovornejše priprave, kajti reševalci so prav tako čisto navadni ljudje, resda nešteto krat preizkušeni v gorah, vendar zaradi svoje humane dejavnosti prevečkrat izpostavljeni nevarnostim in pretiranam naporom, doživljanju obupa, bolečine, smrti. Odlomka pričata:

Simon Čopi: Spomin, ki boli

Hitimo po bregu navzgor. Sneži in piha. Upamo, da smo na pravem grebenčku in se bomo našli. Opornice, ki jih vlačim s seboj v desni roki, me strahno motijo, nikakor ne najdem pravega ritma. Radijska postaja mi nekaj sporoča, a ne razumem ničesar, sopenje jo preglasa.

Pred mano se kar naenkrat pojavi nekaj silhuete. Tu smo. Punca je zdrsnila z grebena in padla čez previsno steno. Kam?

Zdaj smo pod skokom na polički. Kako se ji je sploh uspelo ustaviti na tem mestu? Z vrha prileti kamenček, potem kamen. Leti ravno na nas. Dekle, kaj je z njo? Bokan je tiho.

Upanje je ugasnilo z življenjem. Redkobesedni smo. Dekle smo privitali na greben. Borila se je in mi z njo, vendar jo je izmaličeno telo preveč utrudilo ... Pazljivo se spuščamo ob grebenu, vsak s svojimi mislimi. Tu pa tam se zamotimo s kakšno šalo, ki nikakor ne gre iz ust. Spuščamo se z ugaslim življenjem. Še vedno je zimski dan, a zdi se, da zdaj veter joče in z neba padajo solze.

(Iz dnevnika mag. Žarka Trušnovca, načelnika postaje):

29. 7. 2005 (prejšnja akcija: 28. 7. 2005, naslednja akcija: 12., 18., 19., 20., 21. in 23. 8. 2005)

14.02. obvestilo o nesreči planinca na poti čez Suho (Šija-Rodica). Aktiviranje dežurne ekipe z Brnika (dr. Eva Pogačar). Trije reševalci hitimo v Kneške Ravne, Janko koordinira akcijo v bazi.

Planinec padca ni preživel. Pokojnega in njegovo ženo s helikopterjem odpeljejo v Tolmin.

19.25. slabost 14-letnika na poti Porezen-planina Otavnik. Štirje reševalci na poti iz Tolmina; na Bukovem se nam pridruži Silvo Mavri in nas po bližnjih in gozdnih vlakih vodi do obolelega, nič hujšega ni. Zaključimo ob 23.25.

Jože A. Mihelič, Foto: M. Lesjak

KRN, POHOD SPOMINA 2008

11. novembra 1918 se je s podpisom premirja med antantnimi silami in Nemčijo končala I. svetovna vojna. Preboj Soške fronte pod Krnom je pomenil začetek konca ene največjih morij v zgodovini človeštva, ki je od Slovenije zahtevala neizmerno visok krvni davek. Ob 90. obletnici so pri Krnskem jezeru organizirali deseto spominsko slovesnost v počastitev spomina na padle vojake obeh vojskujočih se strani. Udeležili so se je visoki civilni in vojaški predstavniki tedaj vojskujočih se držav. Slavnostni govornik na prireditvi z izjemnim kulturnim programom je bil namestnik načelnika generalštaba Slovenske vojske, generalmajor mag. Alojz Steiner. Komemoracijo so sklenili s polaganjem venca pri Madžarskem križu v planini Za Depljem in s kuratovim blagoslovom. Udeležba je bila največja doslej. Spominu so se poklonili tudi številni visoki civilni in vojaški predstavniki držav, udeleženi v bojih na Soški fronti.

Triglavski narodni park se pridružuje počastitvi spomina na dogodek ter na nesrečne

padle in ranjene vojake, ki so po besedah generala Steinerja pretrpeli poniževalno razčlovečenje brez primere v zgodovini. TNP hkrati pripominja, da je lokacija prireditve zelo občutljiva, obremenitev območja z ropotom helikopterskih poletov in pokanjem raket pa previsoka, vsako leto večja. Zahteva, da organizator na prihodnjih prireditvah dosledneje upošteva in spoštuje naravovarstvene predpise in do največje možne mere zmanjša omenjene obremenitve.

Besedilo in foto: Jože A. Mihelič

DELOVNE AKCIJE NAŠIH PROSTOVOLJCEV

Prostovoljna naravovarstvena nadzorna služba TNP v letu 2008 šteje 66 članov in članic. Mislim, da je to kar velika številka. Nikoli na akciji ni vseh, jih je pa nekaj, ki ne izpustijo nobene. Naši prostovoljci so mladi in stari, »terenci« in »kravatarji«, vseh mogočih poklicev – od gozdarjev, vojakov do krovcev in prodajalcev, pa strojnikov, elektrotehnikov, pilotov, direktorjev, varnostnikov, samostojnih umetnikov, kemikov, takšnih in drugačnih vodnikov, samostojnih podjetnikov, šolnikov, lesarjev – koga sem še

pozabila – geografе, agronome, redarje, arhitekte, »igralničarje« ... Skratka, »ni da ni«! Vsem pa dišijo letni časi v najrazličnejših koncih in kotičkih sveta pod Triglavom. Zato sem prepričana, da ko lahko, vsak po svoje deluje kot prostovoljni nadzornik TNP.

Že nekaj let so delovne akcije med najbolj obiskanimi organiziranimi akcijami. Dobre volje je vedno dovolj, zagon pa je največji, ko pride pobuda iz lokalnega okolja. Takrat vsi čutimo,

da je naše delo smiselno in da se bo nekaj resnično spremenilo (na bolje). In navsezadnje več rok tudi več naredi! Vsako leto tako poskušamo izpeljati dve akciji čiščenja, največkrat zaraščajočih se pašnikov. Vedno je ena načrtovana na primorski in druga na gorenjski strani parka. Prednost pri izbiri lokacije je interes lokalnega okolja za sodelovanje pri akciji.

Prvo letošnja delovno akcijo smo izpeljali v septembru; lotili smo se urejanja in čiščenja manjšega hudournika in poti mimo Mahovja (Zelene/Mrzle vode) pod Martuljškimi gorami.

Pobuda za drugo, odmevnejšo akcijo pa je prišla s Tolminske: za čiščenje zaraščanja na planini Razor. Tisto jasno in vetrovno oktobrsko soboto se nas je na pravkar obnovljeni planini pod južnim grebenom Spodnjih Bohinjsko-Tolminskih (!) gora zbralo kakih 50. Prisotni so bili tudi predstavniki Planinskega društva Tolmin, Zavoda za gozdove OE Tolmin, Lovske družine Ljubinj, Agrarne skupnosti Poljubinj in podjetja GSN Metod Kavčič s.p. (izvajalec obnovitvenih del). V širši okolici planinskega doma smo požagali grmovje, obžagali drevje ter vse zložili v kupe. Akcijo smo v prijetnem klepetu in ob dišečem kosilu sklenili v planinskem domu na planini Razor. Finančno jo je podprla Občina Tolmin.

Marjeta Albinini

Foto: B. Šitar

OBNOVA PLANINE RAZOR

Planina Razor je med najvišje ležečimi še aktivnimi planinami na Tolminskem. Tu se krave kmetov iz Poljubinja, Prapetnega in Tolminskih Raven v poletni sezoni pasejo približno 50 dni. Pašni objekti stojijo na nadmorski višini 1300 m, pašniki pa segajo do 1500 m visoko in se raztezajo ob vznožju Žabijskega Kuka, Vrha Krnic in Globokega.

Občina Tolmin je s finančno pomočjo države jeseni 2008 končala obsežno obnovo v potresu leta 1998 poškodovanih objektov na planini. Rekonstruirali so hlev (v manjših dimenzijah) in sirarno, tako da sta gradbeno in tehnološko posodobljena, oblikovno pa prilagojena prvotni zasnovi. Obnovili so vodovod, v sodelovanju s Planinskim društvom Tolmin, ki na planini Raz-

or gospodarji s planinsko kočo, pa so zgradili rastlinsko čistilno napravo, v kateri se bodo zbirale in očistile odpadne vode iz vseh stavb na planini. S tem bodo preprečili tudi onesnaževanje vodozbirnega območja Zadlaščice. Po končni ureditvi okolice bodo razmere za pašo in delo na planini bistveno boljše.

Igor Zakotnik

Planina Razor pred obnovo. Foto: M. Albinini

Planina Razor ob zaključku popotresne obnove. Foto: M. Kavčič

SKALNI PODOR POD TOSCEM

Skalni podor pod Toscem se je zgodil letošnje pomlad. Naravni podorni procesi, značilni za Julijske Alpe, potekajo v gorskem okolju ves čas. Podor je onemogočil varen prehod planinske poti Pokljuka-Velo polje na odseku pod Toscem, kjer položna pot seka skalno stopnjo na skrajno južnem delu gorskega hrbita Tosca. Podor je nastal v zgornjetriasnih plastovitih dachsteinskih apnencih, med katerimi se pojavljajo plasti neprepustnega laporja in lapornatega apnenca. Lapor deluje kot vodna zapora in je ob stiku z apnencem spremenjen v glino, zaradi česar je tu znižana strižna trdnost. Zaradi narivne in prelomne zgradbe Julijskih Alp so nastale številne prelomne strukture in sistemi razpok, ki so prav tako eden ključnih vzrokov za nastanek pobočnih procesov in so na območju podora neugodno

orientirani. Na tem območju vladajo izredne vremenske razmere (količina padavin, zmrzal, sončno segrevanje), je pa tudi potresno aktivno, zato so izpolnjeni vsi pogoji za močno preperevanje in nastanek pobočnih procesov. Ob nastanku podora se je podorno kamenje v manjšem obsegu zvalilo čez previsno stopnjo na spodaj ležeča melišča, večji skalni bloki pa so zaradi širokega pomola obviseli na razširjenem delu poti. Preostali del podora je tvoril grobo skalnato podorno melišče, ki se je spuščalo proti nadaljevanju poti na Velo polje.

Sanacija skalnega podora je bila izredno zahtevna naloga, ki jo je izvajalec v smislu prehodnosti poti uspešno izvedel. Pri tem pa je treba poudariti, da planinsko pot na območju podora zaradi neugodnega zaledja še vedno potencialno ogroža nastanek novih podorov.

Besedilo in foto: Aleš Zdešar

OBNOVA POGAČNIKOVEGA DOMA NA KRIŠKIH PODIH

Planinsko društvo Radovljica se je v zadnjih letih načrtno lotilo posodabljanja Pogačnikovega doma na Kriških podih. V letih 2001–2003 so staro tovorno žičnico iz 80. let nadomestili z novo, zmogljivejšo. V letošnjem letu pa je bila dokončana tudi obnova planinskega doma. Zamenjali so stavbno pohištvo, kritino in fasadne plošče. Tako so odstranili staro salonitno oblogo, ki je vsebovala tudi azbest. Enako so obnovili zgornjo postajo tovarne žičnice. Z izvedbo in uporabljenimi gradivi je danes dom lepo vpet v visokogorski kraški svet. Obnova je lep zgled sodelovanja planinskega društva in upravljavca zavarovanega območja. Ne dvomimo, da bodo prizadevni radovljiški planinci v bližnji prihodnosti s pomočjo načrtovane elektrifikacije doline Zadnjice zamenjali sedanji dotrajani dieselski agregat žičnice z električnim pogonom, ki bo odpravil sedanjo grožnjo onesnaženja vod in emisije izpušnih plinov ter zmanjšal obremenitve s hrupom. Skupaj s čistilno napravo, za katero je prav tako že pripravljen načrt, bo dobro

Obnovljen Pogačnikov dom na Kriških podih. Foto: M. Pogačar

obiskani Pogačnikov dom postal okolju prijazna planinska postojanka.

Igor Zakotnik

OBNOVA DOMA DR. KLEMENTA JUGA V LEPENI

Planinsko društvo Nova Gorica je pred začetkom letošnje planinske sezone zaključilo temeljito obnovo Doma dr. Klementa Juga v zatrepu doline Lepena. Prenovili so kuhinjo, skladišče in jedilnico ter uredili vstopni plato, ki omogoča dostop tudi gibalno oviranim.

Največ truda so vložili v reševanje težav z zbiranjem in čiščenjem odpadkov. Ob glavnem objektu so namesto neustreznega lesenega provizorija v prvotni drvarnici uredili zunanje sanitarije, odpadne vode iz vseh objektov pa so speljali v novo biološko čistilno napravo, ki je bila zgraje-

na ob spodnji postaji tovarne žičnice za oskrbo Koče pri Krnskih jezerih. Uporabili so tehnologijo pritrjene biomase na gibljivih nosilcih, ki poleg odstranjevanja organskih sestavin zagotavlja tudi nižje izhodne obremenitve z dušikom in fosforjem. Čistilna naprava je začela obratovati letos pred odprtjem koč, poskusni monitoring pa kaže na visoko stopnjo prečiščenosti na iztoku. Učinkovito delovanje čistilne naprave je pomemben prispevek k boljšemu stanju voda v Lepeni.

Besedilo in foto: Igor Zakotnik

Čistilna naprava pri Domu dr. Klementa Juga v Lepeni.

KOLEGI IZ NARODNEGA PARKA SNOWDONIA NA OBISKU V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU

V okviru sporazuma o sodelovanju med TNP in Narodnim parkom Snowdonia so oktobra kolegi iz Walesa obiskali naš park. Program študijskega obiska je obsegal spoznavanje našega dela na naslednjih področjih: vodno gospodarstvo, rekreacija na vodah in jezerih, kmetijstvo, klimatske spremembe, urejanje poti, parkovna infrastruktura in izobraževanje.

Pet uslužbencev iz NP Snowdonia si je v čudovitih oktobrskih dneh ogledalo Bohinj, Po-

kljuko, Planino Klek, Tolminska korita in Čadrg ter doline Radovna, Vrata in Trenta. Skupaj smo ugotovili, da nam je uslužbencem obeh parkov zaupano izjemno poslanstvo varovanja najlepših predelov naših dežel. Izmenjava izkušenj ter različni pristopi pri delu pa so prav gotovo dobra popotnica za nadaljnje delo in tudi za naše sodelovanje.

Besedilo in foto: mag. Martin Šolar

COP 9 – KONFERENCA PODPISNIC KONVENCIJE O BIOLOŠKI RAZNOVRSTNOSTI

Slovenija je v prvi polovici leta 2008 predsedovala svetu Evropske unije. Predsedovanje pa se ni odvijalo le v soju žarometov visoke politike, pač pa tudi na vseh ravneh javnega sektorja.

Na področju varstva narave je bila naloga Slovenije vodenje Evropske unije na COP 9 (9. konferenca držav podpisnic Konvencije o biološki raznovrstnosti) maja 2008 v Bonnu. Na vodenje EU na COP 9 smo se v Sloveniji začeli pripravljati že leto poprej. Zahtevno delo in usklajevanje interesov med državami članicami unije in Evropsko komisijo je bila odgovorna naloga, ki jo je Slovenija po mnenju ne le članic EU, temveč tudi mnogih drugih držav opravila z odliko. Nalogo je opravljala s strani ministra za okolje in prostor imenovana skupina strokovnjakov za varstvo narave. Ekipo smo sestavljali predstavniki MOP, Zavoda za varstvo narave, nekateri posamezniki s strani upravljavcev zavarovanih območij in zunanji strokovnjaki.

Na Konferenci podpisnic Konvencije o biološki raznovrstnosti je bil za zavarovana območja

narave sprejet poseben program dela, ki naj bi ustavil upadanje biološke raznovrstnosti. Gre za izredno obsežen program, ki ga sestavljajo priporočila in obveznosti za učinkovito upravljanje, zagotavljanje potrebnih sredstev za upravljanje parkov in vključevanje lokalnega prebivalstva. Program namenja zavarovanim območjem pomembno vlogo pri blažitvi učinkov podnebnih sprememb. Vse navedeno naj bi pripomoglo k zmanjševanju upadanja biološke raznovrstnosti in vzpostavitvi mreže za učinkovito upravljanje zavarovanih območij. Poleg obravnave programa za zavarovana območja smo na COP 9 sprejeli tudi pomembne dokumente za ohranjanje gozdne in morske biološke pestrosti, strategije glede organskih goriv, podnebnih sprememb in invazivnih tujerodnih vrst ter še mnoge druge.

Izvajanje programa je obveza vseh držav podpisnic konvencije – je obveza EU in tudi države Slovenije.

Mag. Martin Šolar

ČEZMEJNO SODELOVANJE med Triglavskim narodnim parkom in Naravnim parkom Julijsko predgorje v Italiji ter povezava v »čezmejni park«

Transboundary Parks...following nature's design

V Triglavskem narodnem parku se nemalo krat sprašujemo, ali dovolj uspešno in pravilno ohranjamo naš edini narodni park in pri tem uresničujemo tudi cilje varstva narave in trajnostnega razvoja. Tudi na področju varstva narave oziroma njenih zavarovanih območij poznamo več vrst različnih priznanj in certifikatov. Pridobitev vsakega od njih pomeni preizkus in oceno uspešnosti upravljanja zavarovanega območja. Triglavski narodni park je zaradi svojih lastnosti in primerne načina upravljanja v preteklosti že pridobil dve pomembni mednarodni priznanji – leta 2003 so TNP z okolico razglasili za Biosferno območje Julijske Alpe, naslednje leto pa je prejel še diplomu Sveta Evrope za zavarovana območja.

Triglavski narodni park in Naravni park Julijsko predgorje iz Rezieje v Italiji že dolga leta uspešno sodelujeta. Meji obeh zavarovanih območij se končujeta na državni meji med Slovenijo in Italijo, kjer se stikata tudi meji naravnega parka Julijsko Predgorje in Biosferne območja Julijske Alpe, katerega osrednji del tvori TNP. Sodelovanje obeh parkov je intenzivno predvsem pri upravljanju živalskega sveta, Nature 2000, planinskega pašništva in sonaravnega kmetijstva, varstva kulturne dediščine, okoljske vzgoje ter delu z mladimi nadzorniki. Uspešno delujeta pri mednarodnih projektih.

Triglavski narodni park in Naravni park Julijsko predgorje sta polnopravna člana Federacije Europarc, največje in najstarejše evropske zveze zavarovanih območij. Na pobudo Rezijanov smo se leta 2007 skupaj odločili za uradno čezmejno sodelovanje in pridobitev ustreznega certifikata (Europarc Transboundary Certification).

Narava ne pozna meja in prav sodelovanje zavarovanih območij z obeh strani politične meje prinaša učinkovito varstvo širšega območja. Certificiranje čezmejnega sodelovanja je v Evropi dokaj novo. Postopek je do sedaj opravilo le nekaj parkov. Pomen čezmejnega sodelovanja je predvsem v učinkovitem varovanju ter ohranjanju narave in kulturne krajine, v podpori pri doseganju ciljev trajnostnega razvoja in v spodbujanju razumevanja drugačnosti. Certifikat o čezmejnem sodelovanju med TNP in Naravnim parkom Julijsko predgorje je naš izziv za prihodnost.

Mag. Martin Šolar

PALPIS – POPROJEKTNE DEJAVNOSTI

Priprava načrta upravljanja za območja Natura 2000 v občinah Kobarid in Bovec ter intenzivnejše vključevanje javnosti v dejavnost varstva narave sta bila osrednja cilja mednarodnega projekta Palpis, ki se je v septembru uradno končal. Iz načrta upravljanja (pripravili smo ga na TNP) sledijo ciljne naloge in ena izmed teh je tudi **detajliranje mej šestih območij Natura 2000 po parcelnih mejah** v občinah Bovec in Kobarid. Če so meje v naravi jasno določene in so znane uporabnikom prostora (lastnikom in drugim deležnikom), je lažje upoštevati

in konkretizirati že prej usklajene ukrepe, smernice in usmeritve za ravnanje na teh območjih. Jasnost meje v naravi omogoča tudi spremljanje stanja in nadzor naravovarstvenih območij z namenom ohranitve evropsko pomembnih vrst rastlin in živali ter habitatnih tipov. Detajliranje mej smo opravili v programu SDMS. Predlog novih mej smo predstavili deležnikom na usklajevalni delavnici.

V projektu Palpis smo v Zgornjem Posočju poleti in delno jeseni 2008 izvedli **promocijsko akcijo Natura 2000**. Z njo smo želeli vse prebivalce občin Bovec in Kobarid spomniti na dragocenosti, ki jim jih je podarila narava in so jih stoletja ohranili njihovi predniki. V zgi-banki, ki jo je dobilo vsako gospodinjstvo, smo predstavili nekaj evropsko pomembnih vrst tega območja in na kratko tudi program Natura 2000.

Poleg izdelave slik, besedil, tiskanja in razpošiljanja smo izvedli tudi telefonsko anketo. Prvi del ankete je potekal pred razdeljevanjem publikacije, drugi del pa po njem. Anketirali smo 5 % gospodinjstev. Po akciji so anketirani pomembnost ohranjanja vseh v anketi naštetih habitatnih tipov ocenili višje. Več ljudi je poznalo kosca, alpskega kozlička, primorskega koščaka, smokuljo in bratinski košutnik. Projekt Palpis je poznalo več vprašanih kot pred akcijo. Več jih je tudi odgovorilo, da so območja Natura 2000 za prebivalce prednost.

Maja Fajdiga Komar, Jera Kalan
Risba: M. Fajdiga Komar

OSNOVNA ŠOLA SIMONA GREGORČIČA KOBARID

ŠOLA V NARAVI NA OŠ SIMONA GREGORČIČA IZ KOBARIDA

Z Osnovne šole Simona Gregorčiča iz Kobarida smo prejeli vabilo za sodelovanje pri šoli v naravi na planini Kuhinji. Skupini otrok smo se pridružili 11. septembra, tema, ki so nam jo na šoli predlagali, pa je bila predstavitev sveta prosto živečih in domačih živali.

Odločili smo se za neobičajen pristop: za izdelovanje lesenih igračk v podobi različnih živali in vzporedno pripoved. V razmeroma kratkem času, ki nam je bil na voljo, je bila izvedba zamisljivo dokaj zahtevna. Živali, o katerih so otroci spraševali, je bilo treba narisati na deščice in izrezljati. Kljub temu je vsak udeleženec sestavil in pobarval po en izdelek.

Delo je bilo organizirano na različnih ravneh. Otroci so izpolnjevali delovne liste in druge naloge iz programa šole tega dne, hkrati pa so oblikovali in sestavljali ter barvali lesene izdelke. Ob opaznem zadovoljstvu in veselju sodelujočih otrok so »delavnico« TNP odlično sprejeli tudi šola in starši, ki so tega dne prišli v planino po svoje otroke.

Besedilo in foto: Jože A. Mihelič

BELARJEVI DNEVI

V sredo, 21. 5. 2008, smo imeli naravoslovní dan. Odpravili smo se v Triglavski narodni park, kjer smo preživeli ves dan. Na pot smo krenili že ob pol osmih. Peljali smo se mimo Trnovega, Spenice, Žage, Bovca proti Trenti. Tam so nam vodniki izročili pisma, v katerih so bile naloge. Sledili smo navodilom. Na poti smo videli različne živali, ki živijo v reki Soči. Ogledali smo si jih z lupo. Zavili smo proti Vrščicu, kjer smo si ogledali spomenik dr. Juliusu Kugyju, kako zre v svojo najljubšo goro, Jalovec. Kipar, ki je spomenik izdelal, se je nanj podpisal tako, da je pozlatil kazalec. Če se ga dotaknemo, bomo imeli srečo. Vodnik nam je razložil njegovo življenje, ki je bilo povezano z gorami. Spustili smo se navzdol, do tipične stare trentarske hiše, v kateri so

Pripovedka: RABELJSKO JEZERO

Če se peljemo od Rateč proti Prede-lu, se nam po nekaj kilometrih vožnje iz rudarskega Rablja izza smrek po-bliska Rabeljsko jezero. Pripovedko o njegovem nastanku, neusmiljenosti in trdosrčnosti je mama pripovedovala tudi našemu, sedaj že upokojenemu, naravovarstvenemu nadzorniku Jelku. Zapisal jo je po njeni pripovedi. Pripovedka je bila sicer prvič objavljena v zbirki slovenskih ljudskih pripovedi Babica pripoveduje leta 1980. Zgodbe je zbrala in uredila Kristina Brenkova.

Bila je nekoč, med visokimi gorami, najlepša daleč okoli, vas. Velika ni bila, bila pa je lepa, z velikimi, že kar razkošnimi kmečkimi hišami. Sredi vasi je stala cerkva z zvonikom in zvon je ljudem odmerjal čas iz dneva v dan. Bister gorski potok je napajal polja, živino in

MK 1980, Ilustracija: A. Gošnik - Godec

ljudi. V vsej tej bogati lepoti so bili tudi domači ljudje zelo bogati. Imeli so mnogo blaga in denarja, od kod pa jim vse to, se zdaj ne ve. A žal so bili takrat zelo domišljivi in prevzetni, negostoljubni.

Foto: arhiv OŠ Simona Gregorčiča

bili razstavljeni različni predmeti. Pot smo nadaljevali do Mlinarice, kjer so nam pripravili presenečenje. Lahko smo potipali močerada, kačo in žabo. V parku Julijana smo si ogledali različne gorske rože, nato pa smo odšli v Trentarski

dom, kjer smo si ogledali predstavo Krivopetnice in Zlatorog. Odigrali so jo zelo lepo. Tam smo si ogledali tudi fotografije žive in nežive narave g. Belarja, po katerem so dnevi poimenovani. Še posebej sem občudovala staro hišo. Za konec

smo si kupili tudi sladoled in se malo poigrali.

Ta dan je bil zelo zanimiv. Ugotovila sem, kako lepo je spoznavati in ohranjati naravo na tako spoštljiv način.

Tina Kurinčič, OŠ Simona Gregorčiča, Kobarid

Pa se primeri.

Prišla je nekega dne pred nočjo zelo revno oblečena žena z majhnim otrokom. Od hiše do hiše je hodila in prosila prenočišča. Nikjer je niso hoteli sprejeti v svoje prostorne hiše, velikokrat so jo celo s hudobijo odpodili. Bala se je že, da bosta morala v temni noči in mrazu prenočiti kar pod milim nebom. Pozno, ko se je že stemnilo, pa prideta, že zunaj vasi, do majhne, revne hiške. Lučka v njej je še gorla. Odprl je že star mož in ju prijazno povabil v svoje skromno domovanje. V hiški z enim prostorom je živel sam, s kopico majhnih otrok. Po skromni večerji so vsi skupaj legli k počitku na skupno slamnato ležišče. Sredi noči pa prihrumi strašna nevihta s treskanjem, burjo in nalivi, prava huda ura. Vsi kratki gorski potoki so naenkrat narasli v velike reke, drli v dolino in odnašali s seboj vse. Podoba je bila, kot da

Jezero, v ozadju Jerebica. Foto: J. Remic

je sodni dan. Dolgo in kakor brezkončno je trajala strašna noč. Šele proti jutru se je

nevihta nekoliko pomirila. Z jutranjo svetlobo pa se je razkrila povsem drugačna podoba kraja, kjer je stala še prejšnji dan cvetoča vas. Povsod, vsepovsod se je razprostirala voda, nastalo je med gorami veliko jezero. Nikjer več ni bilo vasi, nikjer več cerkvice, nikjer ljudi ne živine. Le mala kočica s številnimi otroki in stari očetom je še stala na bregu jezera in je stala še dolgo dolgo. Revna žena z otrokom pa je izginila neznano kam. Pravljica pravi, da je bila to sama mati božja, ki je preizkušala dobroto ljudi. In nočni potop, da je bila kazen božja.

In ko danes, takole pod noč ali v jutranji tihoti prisluhneš jezerskim valovom, morda zaslišiš oddaljeno oglašanje zvončka z zvonika, globoko pod jezersko gladino. Še kar nam pripoveduje pravljico o davnih časih.

Jelko Flajs

PROJEKT ZOI 2018

Priprava strokovnih podlag, da bi Slovenija postala kandidatka za gostiteljico XXII. zimskih olimpijskih iger leta 2018, ni več skrivnost in ne novost. Na pobudo župana občine Bohinj F. Kramarja že drugo leto potekajo dejavnosti pod delovnim imenom ZOI 2018. V pogovoru z njim je nastal pričujoči zapis. Takole pravi:

»Pri pripravah strokovnih podlag se predvsem osredotočamo na razvoj. Uporabljamo metodologijo Mednarodnega olimpijskega komiteja za načrtovanje razvoja do leta 2018 za regijo in Slovenijo. Projekt temelji na treh osnovnih stebrih, športu, kulturi in okolju. Zavzemamo se za naj sodobnejše razvojne vrednote, to je izboljševanje gospodarskih in socialnih razmer, varstvo virov v smislu trajnostne rabe ter krepitev enakopravnosti in sodelovanja lokalnih in širših skupnosti. Ima potenciala za izboljšanje infrastrukture, ekonomičnosti poslovanja, pospešeno obravnavanje ekološke problematike, izboljšanje življenjskega sloga in kakovosti življenja lokalnega prebivalstva.

Pripravljalno delo poteka na štirih področjih: športni infrastrukturi, namestitvah za udeležence ZOI, transportu in varstvu narave. Za Triglavski narodni park so pomembna vsa našeta področja, predvsem pa slednje. V usmerjalni skupini Ekologija je mag. Martin Šolar iz Javnega zavoda TNP že predstavil mednarodne konvencije in predpise Evropske unije ter predpise

RS, ki jih je treba vgraditi v strokovne podlage, da bi lahko stopili še korak naprej v organizaciji naravi prijaznejših iger od sicer zgledno organiziranih iger leta 1994 v Lillehammerju.

V sklepnih fazi je Študija možnosti izvedbe iger (Feasibility Study), ki jo pripravljata Urad RS za Makroekonomske analize in razvoj ter Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani. Vizija oz. poudarek v pripravah na kandidaturu je priprava ZOI 2018 z najmanjšim možnim kvarnim vplivom na okolje. Načrtovane študije za pripravo in izgradnjo športnih prizorišč in drugih potrebnih infrastrukturnih objektov temeljijo na obvladljivosti ter uporabnosti novih in obnovljenih obstoječih objektov tudi po igrah, pri čemer je nujno upoštevati naš izjemno dragoceni gorski sveti ter poskrbeti za kar najmanj škodljive vplive na okolje. Ne gre pozabiti pozitivnih učinkov, kot so promocijska vrednost, ki prispeva k pozitivni podobi Slovenije in njenega alpskega prostora v svetu, učinkovita, dolgoročno zasnovana ureditev potrebne infrastrukture in pozitivne spodbude v vseh vitalnih segmentih družbenega življenja.«

Sodelovanje Javnega zavoda TNP pri tem

projektu je treba videti predvsem kot konstruktivno opozicijo. Vedno znova je treba poudarjati, da narodni parki oz. različna zavarovana območja,

Natura 2000 in drugi stebri varstva in ohranjanja narave niso ovira za gospodarski in družbeni razvoj, temveč so njegov segment, neločljiv del. Ob pozitivnih vzgibih, ki jih prinaša zamisel o kandidaturi za ZOI 2018, si najprej postavljamo vprašanje, kako uskladiti načrt naravi prijaznejših olimpijskih iger s sedanjo zavestjo o nujnosti ravnanja v dobro varstva in ohranjanja narave na vseh ravneh. Ali bo brez izrazitega dviga splošne kulture v odnosu do narave mogoče razumeti ključne probleme, ki jih bo treba v zvezi z zastavljenimi cilji rešiti na naravi prijazen način? Trenutna neskladja med narodnim parkom in športnimi poligoni ne govorijo temu v prid. Promet, ki trenutno najhujše onesnažuje okolje v državi, v parku ni majhen problem.

Projekt ZOI 2018 je torej zanimiv tudi zato, da dobimo odgovor na vprašanje, ali lahko s skupnim nastopom občutno izboljšamo odnos do varovanja in ohranjanja narave v narodnem parku in tudi zunaj njega.

Jože A. Mihelič

PRIREDITVE V LETU 2009

Leto 2009 je pred nami in radi bi vas povabili na dogodke in prireditve, ki jih pripravljamo v Triglavskem narodnem parku. Pestri izbiri že tradicionalnih dogodkov in prireditev dodajamo nov pridih.

V Info središču Triglavska roža bomo poleg fotografske in likovne umetnosti ob sredah gostili tudi gledališko in filmsko umetnost.

Triglavsko tržnico bo spremljala Brihta, družinski program, v sklopu katerega bomo vsak mesec odkrivali nove teme.

V Info središču Dom Trenta bomo gostili 10. glasbeni forum Dunajske filharmonije in tri koncerte sodelujočih glasbenikov. Od aprila do oktobra se bodo zvrstili še Belarjevi dne-

Delavnice za otroke. Foto: J. Dobravec

Petkovi popoldnevi v parku. Foto: T. Menegaliya

Vodeni izleti. Foto: M. Albinini

TRIGLAVSKA TRŽNICA V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU ŽE TRETJE LETO

Doma pridelana zelenjava, kruh iz krušne peči, mošt, med in sir nam gredo v slast. Teknejo nam pri zajtrku, kosilo naredijo okusnejše, priležejo se pri malici. Kmetje, čebelarji in zeliščarji z območja in iz okolice Triglavskega narodnega parka takšne dobrote ponujajo na vsakomesečni Triglavski tržnici, ki jo Triglavski narodni park pred Info središčem Triglavsko roža na Bledu organizira vsako tretjo soboto v mesecu.

Prvo tržnico smo pripravili septembra 2006. Več kot deset ponudnikov, kmetov, čebelarjev in zeliščarjev, z gorenjske in s primorske strani parka je pričelo sestavljati mozaik domačih pridelkov in izdelkov, ki so si ga domačini (in obiskovalci Bleda) dobro zapomnili.

Že od začetka dajemo velik poudarek vzporednemu programu, ki je zaradi sobotnega dopoldanskega termina namenjen predvsem najmlajšim. Z izobraževalnimi in ustvarjalnimi delavnici naših animatorjev in posebnih gostov iz bližnje in daljne okolice v sobotnih dopoldnevih privabljamo radovedneže različnih starosti, nekateri izmed njih so že naši zvesti obiskovalci. Teme delavnic so bile najrazličnejše – skozi mikroskop smo občudovali zgradbo cvetov, skozi lupe smo se čudili pisani zgradbi kamnov, na cvetno soboto smo izdelovali butarice/begance, v sodelovanju z Društvom za proučevanje dvoživk in plazilcev iz Ljubljane smo gostili kače in

Foto: J. Dobravec

žabe, izdelovali smo »medene« svečke in najrazličnejše druge umetnine, ki popestrijo dom in vrt.

V letu 2008 smo začeli predstavljati ponudnike naše tržnice. Poleg kmetije smo predstavili njeno okolico, predlagali različne možnosti za krajši ali daljši izlet in govorili o bližnjih območjih varovane narave.

Tržnico mesečno obišče več kot 150 ljudi. Za uspešno nadaljevanje smo jo opremili z novimi stojnicami in obogatili z novimi vsebinami.

V letu 2009 bo tržnica tako kot do sedaj pote-

kala vsako tretjo soboto v mesecu med 10. in 12. uro. V programu *ZAokolje* bomo nadaljevali s predstavitvijo še neznanih kmetij s tržnice, v nadaljevanju pa boste lahko spoznali okolju prijazne izdelke in storitve ter njihove ponudnike. Za najmlajše pripravljamo otroški program Brihta, ki prinaša odkrivanje letnih časov, raziskovanje skrivnostnega sveta pod mikroskopom, pripovedovanje legend, orientacijski tek in druga presenečenja. Vabljeni!

Majda Kozjek

TRENTA ARS

vi, TrentaArs z delavnico za mlade in Trentarski senjem ter številne druge prireditve, otvoritve razstav in kulturni dogodki. Na Pocarjevi domačiji bomo konec junija pripravili celodnevno prireditev. Še naprej bomo spoznavali park na Petkovih popoldnevih v parku in nadaljevali s pohodniškimi izlety v avgustu.

Koledar dogodkov in prireditev v letu 2009 si lahko ogledate na naši spletni strani www.tnp.si ali si pridobite tiskan izvod v enem izmed info središč oziroma točk Triglavskega narodnega parka.

Mojca Smolej

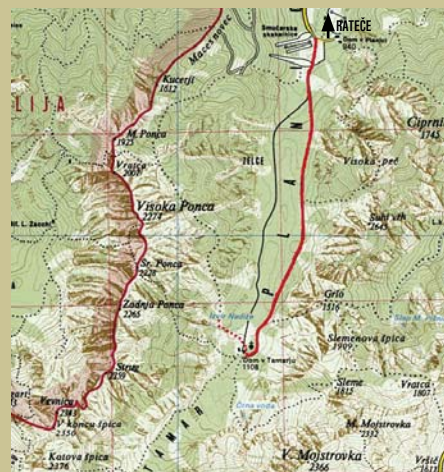
Glasbeni forum Dunajske filharmonije. Foto: M. Pretner

Izlet številke: Tamar V zavetju Jalovca

V Tamarju so kmetje iz Rateč v preteklosti izkrčili gozd, uredili planino za drobnico in postavili pastirsko kočo z leseno ogrado – tamarjem; od tod tudi ime. Pri taistih kmetih danes z glavne ceste zavijemo proti Planici, poiščemo parkirno mesto nekje pod skakalnicami (940 m) in jo mahujemo proti jugu. Na naši levi, na vzhodu, se vleče greben od Ciprnika, čez Slemenovo špico do ostenja Velike Mojstrovke, ki se skupaj s Travnikom in Šitami dvigne v prizmo Jalovca na jugu. Dolino na zahodu zapirajo Kotovo sedlo, Kotova špica in Ponca.

Tamar je primeren za obisk v kateremkoli letnem času in skorajda za vsakogar. Pot, pravzaprav makadamska cesta, je poleti tehnično nezahtevna in po krajših vzponih ter blagih spustih nas v približno eni uri pripelje do stalno odprtega Doma v Tamarju (1.108 m). Dolina je izhodišče za daljše ture in alpinistične vzpone, pozimi pa še za turne smuke in ledno plezanje. Ravno zima pa za obisk Tamarja ponuja največ izbire. Do planinske kočice so zunaj sprehajalne poti urejene tekaške proge, s krajšimi spusti in z otroškimi smehom pa bo nagrajeno celo vlačenje sani. Zanimiv je tudi izvir Nadiže pod Poncami, do katerega je označena pot z jase pred planinsko kočico. Voda teče v skakavcih, po močnem deževju pa nastane pravi slap. Nadiža je prvi izvir Save Dolinke, drugega, uradnega, si lahko ogledamo ob vrnitvi domov – na Zelenicah. Na jasi stoji tudi kapela Marije Pomagaj, ki so jo zgradili leta 1936 in obnovili leta 2002.

Njena vsebina je polna simbolike, na steni v lopi pa je PD Rateče postavilo tudi spominsko obeležje ponesrečenim v okoliških gorah.

Bližnje Rateče so znane kot kraj z nizkimi jutranjimi temperaturami – v Tamarju je še kakšna stopinja manj ... Če torej ne boste šli dosti višje od Doma v Tamarju, lahko brez slabe vesti spite uro dlje, sonce pa se bo medtem povzpelo čez hribe, obsijalo smreke in malo ogrelo dolino.

Tamar je za večino Slovencev kar malo od rok, marsikoga v ta konec enkrat na leto zvabijo le planiške fanfare. Pridite drugič – ali prvič – ali večkrat, zaradi Tamarja in okoliških gora! Pri tem ne pozabite na primerno obutev, pa seveda dodatno opremo, če se podajate višje.

Besedilo in foto: Marjeta Albinini

REŠEVALNI PSI GORSKE REŠEVALNE ZVEZE SLOVENIJE

V oktobru 1951 je bil na pobudo Uroša Župančiča sklican ustanovni občni zbor odseka za lavinske pse. Z Jesenic so bili prisotni Koblar, More, Medja, Hrovat in Bernard, iz Tržiča Perko, kot zastopnik Kinološke zveze in LM Klemenčič, iz Ljubljane pa dr. Vauken. Začetek z zelo malo izkušnjami in brez literature je bil težak. V marcu 1952 je bil v Tamarju prvi slovenski tečaj za vodnike lavinskih psov. Udeležilo se ga je 13 tečajnikov. Naslednje leto je bil tečaj pod Storžičem. Vodila sta ga Joža Čop in Marjan Perko. Prva uspešna akcija z lavinskimi psi je bila 25. februarja 1957 na Korošici. Od treh zasutih sta se dva sama izkopal, tretjega pa ni našla. Celodnevno iskanje reševalcev s sondami je bilo neuspešno. Poklicali so vodnike lavinskih psov z Jesenic, prišla sta Nac Hrovat s Črtom in Franci Krajner z Lesijem, in našla zasutega. Ta akcija je bila prva, ki je upravičila obstoje vodnikov lavinskih psov v GRS.

Vodniki reševalnih psov (lavinskih) so gorski

reševalci, ki so svoje pse izšolali za iskanje zasutih v snežnih plazovih. Organizirani so v Komisiji za reševanje iz snežnih plazov pri Gorski reševalni zvezi Slovenije. Trenutno imamo 30 vodnikov in reševalnih psov, ki so usposobljeni

Na delu v zahtevnih razmerah.

za iskanje zasutih v snežnih plazovih in iskanje pogrešanih oseb na težje dostopnih terenih. V fazi šolanja, ki traja tri leta, je še pet vodnikov in psov. Za reševanje uporabljamo delovne pasme psov: nemški in belgijski ovčar, labrador in zlati prinašalec, vsi pa se morajo znati gibati po težkem terenu ter biti poslušni in učljivi. Komisija vsako leto organizira zimski in poletni tečaj, ki trajata po pet dni, vsako leto pa morajo vodniki in psi opraviti tudi licenco v iskanju zasutih v snežnih plazovih in iskanju pogrešanih oseb. Poleg teh tečajev morajo vodniki svoje pse šolati in trenirati vse leto, saj so le tako v stalni telesni in delovni kondiciji.

Vodniki in reševalni psi so še posebej dragoceni in nepogrešljivi pri nesrečah s snežnimi plazovi, vedno več pa sodelujemo tudi pri iskalnih akcijah pogrešanih oseb na težje dostopnih terenih.

Besedilo in foto: Igor Potočnik, predsednik komisije za reševanje iz plazov

GENERALNO SKUPŠČINO ALPARCA NA BLEDU SO PODPRILI:

